

Z nowych nabytków Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach: kolekcja Stanisława Pasiciela

Pamięci Stanisława Pasiciela (1941–2017)

W marcu 2016 roku do zbiorów Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach (oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy; dalej również WPE) zakupiona została część kolekcji sztuki ludowej i nieprofesjonalnej Stanisława Pasiciela.

Kilka lat wcześniej, w 2012 roku, kolekcja po raz pierwszy ujrzała światło dzienne na wystawie pt. „Ludowe pasje” w Wielkopolskim Parku Etnograficznym. Została tym samym upubliczniona nieznana dotąd ogółowi kolekcjonerska pasja Stanisława Pasiciela. W 2015 roku kolekcja doczekała się kolejnej wystawy — w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie. Zatytułowana „W kręgu ludowej wyobraźni”, prezentowała zbiory dwóch kolekcjonerów: Stanisława Pasiciela i Przemysława Urbanowicza.

Stanisław Pasiciel — historyk sztuki, muzealnik, regionalista, autor wystaw i publikacji naukowych na temat historii średniowiecznej, ziemi gnieźnieńskiej i jej zabytków, wieloletni dyrektor gnieźnieńskiego Muzeum Początków Państwa Polskiego — przez długi czas nie przypuszczał, że kiedyś zainteresują go figurki i obrazy o prostych formach, wykonywane przez artystów nieprofesjonalnych. Stosunek swój odmienił w podeszłym już wieku, kiedy to zetknął się z ofiarowanymi mu przez przyjaciela figurkami artysty ludowego. Odkrywanie walorów sztuki pozaelitarnej oraz nawiązane osobiste kontakty z działającymi współcześnie artystami — ciekawymi i nietuzinkowymi ludźmi — stopniowo wciągały Stanisława Pasiciela do tego świata, doprowadzając do kolekcjonerskiego uzależnienia, któremu oddał się już jako emeryt. Zaczął regularnie odwiedzać artystów i ich rodziny, kiermasze sztuki ludowej, galerie i antykwariaty, i budować własną kolekcję. Urosła ona do obszernego rozmiaru, licząc w efekcie blisko 500 pozycji.

Kolekcja Stanisława Pasiciela z początku nie miała sprecyzowanego profilu ani pod względem chronologii, ani preferowanych dziedzin twórczości czy

zasięgu przestrzennego. Objęła tradycyjne dziedziny twórczości ludowej i jej współczesne kontynuacje: wycinanki z okolic Łowicza z lat 20. i 30. XX wieku, wyroby ceramiczne z kaszubskiego warsztatu rodziny Necli czy Hieronima Muszyńskiego z Sieradza, obrazy częstochowskie na płótnie i blasze, malarstwo na szkle z Pokucia i Dolnego Śląska, dawną ludową rzeźbę sakralną, rzeźbę Stanisława Zagajewskiego.

Z czasem zasięg kolekcji, stosownie do ograniczonej mobilności, a także szczupłości miejsca do przechowywania prac, został zweryfikowany. Uległ ograniczeniu do terenu Wielkopolski, Kaszub, Borów Tucholskich, Kociewia i Kujaw, a jeśli chodzi o dziedziny twórczości, to zogniskował się wokół rzeźby — dawnej oraz współczesnej. W dużym stopniu prace pochodzą z zakupów dokonywanych przez kolekcjonera w terenie, u artystów oraz ich rodzin, z którymi pozostawał w osobistych kontaktach. Wspomagała go małżonka oraz córka, niejednokrotnie towarzyszące mu w podróżach do domów rzeźbiarzy, a także na kiermasze i jarmarki sztuki ludowej. Nawykami muzealnika Stanisław Pasiciel każdą nabytą pracę katalogował. Na kartach odnotowywał też miejsca i okoliczności, w jakich nabywał poszczególne prace.

Pierwsza część kolekcji, zakupiona w 2016 roku do zbiorów Wielkopolskiego Parku Etnograficznego, liczyła 83 przedmioty i dominowała w niej rzeźba. Objęła prace związane terytorialnie z Wielkopolską. Były one dla muzeum interesujące jako komplementarne wobec muzealnej kolekcji plastyki nieprofesjonalnej, skoncentrowanej na twórczości regionu wielkopolskiego. Wśród pozyskanych prac są figury i figurki utrzymane w konwencji świątków, krucyfiksy, kapliczki i ołtarzyki, szopki bożonarodzeniowe, a zarazem kompozycje przedstawiające prace wiejskie, miniatury maszyn rolniczych i gospodarskich, motywy z wiejskiego folkloru, demonologii, figurki ptaków. W repertuarze pojawiają się również wątki łowieckie, makatkowe, historyczne, patriotyczne, literackie, zwierzęce, a także postaci z bajek, fantastyczne budowle czy zdobnictwo meblowe. Zdarzają się też tematy zaczerpnięte z ikonografii Gniezna: pomnik Bolesława Chrobrego, katedra. Tematy ujęte są w konwencji zarówno humorystycznej, rubasnej, jak i poważnej, wzniosłej.

Formą artystyczną rzeźbiarze wpisują się w konwencję ludową, inspiracje tkwią w dawnej rzeźbie świątkarskiej i ikonografii wiejskiej. Zupełnie indywidualne podejście przejawiają twórcy form prymitywistycznych. Inne konwencje twórczości omawianych rzeźbiarzy oscylują w stronę stylu realistycznego z precyzyjnie opracowanymi detalami, odbiegając od zespołu cech, które przyjęło się określać jako ludowe czy naiwne. Niektórzy zdobywali wręcz swoje umiejętności w warsztatach rzemieślniczych, w technikum, osiągnęli profesjonalizm pozwalający na uruchomienie własnej działalności usługowej, własnego zakładu rzeźby i snycerki. U części artystów różne konwencje współwystępują i przeplatają się, umożliwiając im wypowiedzi w różnych językach artystycznych.

Do muzealnego zbioru trafiły z kolekcji Stanisława Pasicieła prace wybitnych rzeźbiarzy jak Czesław Wętkowski ze Skubarczewa (1893–1981), Władysława Adryanowa z Kruchowa (1915–1997) i Stanisław Zawierucha z Szydłowca, (1920–2002) — artystów ludowych w pełnym tego słowa znaczeniu, zakorzenionych miejscem i czasem w tradycyjnej kulturze wiejskiej. Z prac Czesława Wętkowskiego zakupiona została kompozycja rzeźbiarska zatytułowana *Królowa Bona z warzywami*, przedstawiająca hieratyczną półpostać starszej kobiety w czepek nad skrzynką z jarzynami. Rzeźby Władysławy Adryanowej to kompozycje w drewnie oraz glinie, figurki wiejskich postaci, krucyfiks i ołtarzyk, a także figurki zwierząt. Spośród prac Stanisława Zawieruchy do zbioru nabyte zostały kompozycje przedstawiające wiejskich mieszkańców przy zajęciach: gospodarza pchającego taczkę, szewca pracującego w warsztacie, a także model wozu drabiniastego. Kompozycje wycięte są w jednym kawałku drewna, z precyzyjnie opracowanymi detalami, w czym celował ten pracowity rzeźbiarz. Dwaj inni artyści, których prace trafiły do muzeum, to Witalis Kujawski z Trzemeszna (1907–1972) i Stefan Drzażdżyński z Gniezna (1928–2015). Pierwszy wykonywał reliefowe obrazy z jeleniami i łabędziami, w snycerskich ramach, które do dziś wiszą na ścianach niejednego mieszkania w Trzemesznie. Przykład takiego obrazu, z jeleniem skaczącym ponad skałą, trafił do zbioru muzealnego. Wizytówką zaś prac Stefana Drzażdżyńskiego — rzeźbiarza amatora z Osiedla Grunwaldzkiego — jest miniaturowy model fantastycznego zamczyska, jakich wiele wykonywał, inspirowany budowlami historycznymi. Do grona gnieźnieńskich rzeźbiarzy, których dorobek udokumentowany został w kolekcji Stanisława Pasicieła należą także Franciszek Burek (1893–1976) i Władysław Szymoniak (1924–2011), obaj zrzeszeni w gnieźnieńskim Cechu Rzemiosł. Pierwszy — mistrz rzeźbiarski — prowadził zakład rzeźbiarski na ulicy Tumskiej. Do zbioru trafiły przykłady rzeźby kościelnej, jaką w głównej mierze jego warsztat wykonywał. Władysław Szymoniak to rzeźbiarz, który zaczynał jako amator, w wieku dojrzałym wydoskonalili się jako rzemieślnik i następnie prowadził własny zakład przy ulicy Grzybowo. Udzielał się też jako instruktor rzeźby w miejscowym MOK-u. Wśród jego prac jest rzeźbiona w drewnie miniatura pomnika Bolesława Chrobrego, zaczerpnięta z gnieźnieńskiej ikonografii.

Dwaj kolejni rzeźbiarze związani są inspiracyjnie z kręgiem Władysławy Adryanowej. Teodor Kupś (ur. 1940), mieszkający w Trzemesznie, rzeźbiący proste kompozycyjnie figurki, scenki na podstawkach i płaskorzeźby, jest chrześniakiem Józefa Adryana, męża rzeźbiarki. Eugeniusz Jędrzejczak z Kruchowa (ur. 1964), autor figurek ptaszków, w tym naturalnej wielkości *Pingwina*, to jej cioteczny wnuk. Rzeźbiarzem samoukiem jest Roman Łuczak z Witkowa (ur. 1956), od 2011 roku członek Stowarzyszenia Twórców Ludowych. Dwie nabyte prace o tematyce sakralnej wzbogaciły dość już pokaźny muzealny zbiór jego rzeźb. Mieczysław Najkowski ze Zdziechowy to rzeźbiarz mocno osadzony w swojej lo-

kalnej społeczności, czego przejawem jest szopka bożonarodzeniowa z drewnianymi ruchomymi figurkami, którą wykonał i skonstruował do miejscowego kościoła i którą co roku rozbudowuje o kolejne sceny i postaci z miejscowej historii.

Wśród innych rzeźbiarzy, których prace nabywał do kolekcji Stanisław Pasiciel, są Jacek Bykowski z Bydgoszczy, rzeźbiarze pałuccy: Piotr Woliński z Kcyni, Eugeniusz Izdebski ze Żnina i Marian Marczyk z Łazisk koło Wągrowca, a także rzeźbiarz z Krajny — Bronisław Suchy, mieszkaniec Starej Wiśniewki. Inne tereny Wielkopolski reprezentują Zdzisław Staszak z Brudzewa pow. Turek (1941–2012), wieloletni działacz i prezes Wielkopolskiego Oddziału Stowarzyszenia Twórców Ludowych oraz jego syn Piotr Staszak. Ziemię kaliską reprezentuje Tadeusz Flak z Pamiątkowa pow. Kalisz.

Obok rzeźby współczesnej do zbioru z kolekcji Stanisława Pasiciela trafiły też przykłady sztuki ludowej z XVIII–XIX wieku. Należą do nich trzy kapliczkowe rzeźby sakralne — figury Chrystusa Frasobliwego, św. Franciszka oraz anioła (prawdopodobnie dłuta Pawła Brylińskiego). Całości dopełniają obrazy częstochowskie na blasze i płótnie, oraz dwustronny wizerunek Salvatora Mundi i św. Katarzyny, malowany farbami olejnymi na płótnie, wycięty ze sztandaru kościelnego.

Spora część prac w kolekcji i ich autorzy związani są z ziemią gnieźnieńską. Stanisław Pasiciel poświęcił szczególną uwagę temu obszarowi, uchodzącemu dotąd za mało interesujący pod względem sztuki ludowej i nieprofesjonalnej. Pozyskał rzeźby twórców uznanych i docenianych, bohaterów wystaw i konkursów etnograficznych czy też będących zawołanymi mistrzami rzeźbiarskimi zrzeszonymi w cechach. Dziś ich prace nie są już osiągalne z wyjątkiem rynku wtórnego. Z drugiej strony kolekcjoner poświęcił uwagę artystom, którzy poza kręgiem najbliższych i sąsiadów nie byli znani. To zwyczajni ludzie żyjący w mikroświecie swojego domu i ulicy czy wręcz samotnicy pozostający w kręgu własnych emocji. Z zawodu są, bądź byli, rolnikami, urzędnikami, pracownikami kolei, rzemieślnikami, robotnikami, technikami budowlanymi, operatorami kina, technikami, żołnierzami aktywnymi i w stanie spoczynku.

Z rzeźbiarzami ziemi gnieźnieńskiej wiąże się inne, podjęte wspólnie przez Stanisława Pasiciela i muzeum przedsięwzięcie. W latach 2014–2017 powstało poświęcone im wydawnictwo-album, autorstwa Stanisława Pasiciela i piszącej te słowa. Album przedstawia ilustracje prac wybranej grupy dwudziestu rzeźbiarzy oraz ich biogramy. Jako materiały ilustracyjne albumu posłużyły prace znajdujące się w jego kolekcji, w zbiorach WPE, a także w zbiorach Muzeum Ziemi Pałuckiej w Żniniu oraz Muzeum Ziemi Mogileńskiej w Mogilnie z siedzibą w Chabsku. Włączono również rzeźby pozostające w zbiorach prywatnych — w domach rzeźbiarzy i ich rodzin. Wykorzystano też materiały z archiwów rodzinnych — fotografie i zapiski. Biogramy opracowane zostały na podstawie wy-

wiadów przeprowadzonych z rzeźbiarzami i ich rodzinami, a także na podstawie źródeł pisanych (w tym eseje Krzysztofa Szymoniaka, pamiętnik twórczy Czesława Wętkowskiego). Wspólne wyjazdy do rzeźbiarzy i ich rodzin czy spadkobierców były ciekawym doświadczeniem. Stanisław Pasiciel miał niesamowity dar przekonywania mniej ufnych ludzi, którzy na skutek jego uporu i siły perswazji otwierali nam swoje drzwi. Zdjęcia do albumu wykonali muzealni fotografowie — Mariola Józwickowska i Andrzej Ziółkowski. Szatę graficzną albumu zaprojektował Wojciech Kujawa. Stanisław Pasiciel nie doczekał finału realizacji albumu. Odszedł 10 czerwca 2017 roku. W promocji książki, która odbyła się 9 marca 2018 roku w Miejskim Ośrodku Kultury w Gnieźnie, uczestniczyła jego rodzina, przyjaciele oraz zaprzyjaźnieni rzeźbiarze i ich rodziny. Szczególnie wówczas można było przekonać się o autorytecie, jaki miał, życzliwości, jaką budził, i sympatii, jaką Stanisław Pasiciel zaskarbił sobie wśród bohaterów swojej książki.

Zgodnie z wolą śp. Stanisława Pasiciela we wrześniu 2017 roku do muzealnego zbioru trafiła kolejna część jego kolekcji — prace, które zdążył pozyskać od czasu przekazania muzeum pierwszej partii, i te, z którymi wcześniej zapewne żał mu było się rozstać. W tej części zbioru, liczącej 86 przedmiotów, znalazła się spora grupa glinianych i drewnianych rzeźb Władysławy Adryanowej. Między innymi są to: zespół rzeźb *Misterium Wielkiego Tygodnia*, powstały w latach 80.–90. XX wieku, przedstawiający postaci i sceny pasyjne: (*Święty Piotr, Chrystus w ciemnicy, Weronika, Pieta* i in.), *Matka Boska Fatimska* z lat 70. XX wieku, *Braterstwo* z 1955 roku, postaci i sceny rodzajowe z krajobrazu dawnej wsi — *Rybak* z przełomu lat 80. i 90. XX wieku, *Odпочywający przy snopku* z lat 60. XX wieku, *Grzybobranie* z 1974 roku. Przybyły dwie kolejne rzeźby Czesława Wętkowskiego: *Obudowa zegara* i *Apostoł* z lat 70.–80. XX wieku, wzbogacona też została grupa rzeźb Stanisława Zawieruchy — między innymi o dwie kompozycje przedstawiające tradycyjne zajęcia — *traczy* oraz *pilarzy* — z około 2000 roku. Pozyskano również grupę piętnastu rzeźb Wojciecha Zakrzystała z Gołaszewa, przedstawiających motywy sakralne, zaczerpnięte z ikonografii i formy tradycyjnej rzeźby świątkarskiej, a także charakterystyczne dla tego rzeźbiarza motywy łowieckie. Powiększyła się również grupa rzeźb Stefana Drzażdżyńskiego z Gniezna, Mieczysława Najkowskiego ze Zdziechowy, Antoniego Orzepowskiego z Popowa Podleśnego. Wymienić też należy rzeźby Kazimierza Halickiego z Gniezna-Skierszewa, intrygującego swoimi prostymi, ledwo obrobionymi figurkami i kompozycjami — wyłącznie o tematyce sakralnej — w których wyraża się jego osobliwa pobożność. Do zbioru dołączyły także cztery rzeźby Stefana Boguszyńskiego z Kcyni, a także Eugeniusza Izdebskiego ze Żnina i innych. Do rzeźbiarzy, których prac nie było dotąd w naszej kolekcji, należą Andrzej Wower z Bydgoszczy, Zbigniew Łykowski i Mieczysław Cyprych z Gniezna oraz Grzegorz Łuczak związany z Kruchowem.

Współpraca ze Stanisławem Pasicielem owocuje do dzisiaj. Poszerzono obszar kontaktów z rzeźbiarzami, pozyskano wiele osób życzliwych działaniom muzeum i jego kolekcji. Wyrazem tego są kolejne nabytki i darowizny rzeźbiarzy i rodzin do zbiorów muzealnych. Znaczna część rzeźb pozyskanych z kolekcji Stanisława Pasiciela zasiliła wystawę stałą „Wielkopolska rzeźba, wielkopolscy rzeźbiarze” — udostępnioną w sierpniu 2017 roku w Wielkopolskim Parku Etnograficznym w Dziekanowicach.

Ryc. 1. *Chrystus Frasobliwy*, XIX w., z okolic Środy, wys. 33,5 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 1. "Pensive Christ" (*Chrystus Frasobliwy*) 19th c., Środa area, height 33.5 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 2. *Matka Boska Częstochowska*, obraz warsztatowy, przełom XIX i XX w., technika olejna, wysadzanie, podkład: płótno na desce, wym. 52,8 × 38,5 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 2. "Holy Mary of Częstochowa" (*Matka Boska Częstochowska*), workshop painting, the turn of 19th/20th c., oil painting, bejewelled, primer coat: canvas on board, dimensions 52.8 × 38.5 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 3. *Krucyfiks*, Władysława Adryanowa, 1974 r., drewno bejcowane w dwóch kolorach, wys. 51,0 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 3. "Crucifix" (*Krucyfiks*), Władysława Adryanowa, 1974, wood stained in two colours, height 51.0 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

Ryc. 4. *Pieta*, Władysława Adryanowa, lata 80. lub 90. XX w., glina suszona, malowana, wys. 16,7 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 4. "Pieta", Władysława Adryanowa, 80s or 90s of the 20th c., dry clay, painted, height 16.7 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

Ryc. 5. *Szyc przy swoim warsztacie*, Stanisław Zawierucha, lata 80. lub 90. XX w., drewno malowane, wys. 14,0 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 5. "A shoemaker at his workshop" (*Szyc przy swoim warsztacie*), Stanisław Zawierucha, 80s or 90s of the 20th c., painted wood, height 14.0 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 6. *Filozof*, Teodor Kupś, ok. 2003 r., drewno malowane, wys. 36,5 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 6. "The philosopher" (*Filozof*), Teodor Kupś, ca. 2003, painted wood, height 36.5 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 7. *Pingwin*, Eugeniusz Jędrzejczak, lata 80. XX w. (?), drewno malowane, wys. 64,0 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 7. "The penguin" (*Pingwin*), Eugeniusz Jędrzejczak, 80s of the 20th c. (?), painted wood, height 64.0 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 8. *Pieta*, Eugeniusz Izdebski, 2011 r., drewno malowane, wys. 55,5 cm; fot. Andrzej Ziółkowski
FIG. 8. “*Pieta*”, Eugeniusz Izdebski, 2011, painted wood, height 55.5 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 9. *Chrystus Frasobliwy*, Bronisław Suchy, 2009 r., drewno częściowo malowane, wys. 42,0 cm; fot. Andrzej Ziółkowski
FIG. 9. “*Pensive Christ*” (*Chrystus Frasobliwy*), Bronisław Suchy, 2009, partly painted wood, height 42.0 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 10. *Ostatnia wieczerza*, Zdzisław Staszak, 2009 r., drewno malowane, dł. 92,5 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 10. "Last Supper" (*Ostatnia wieczerza*), Zdzisław Staszak, 2009, painted wood, length 92.5 cm, photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 11. *Misterium Wielkiego Tygodnia*, Władysława Adryanowa, lata 90. XX w., glina suszona, malowana, wys. 9–18 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 11. "Passion Week" (*Misterium Wielkiego Tygodnia*), Władysława Adryanowa, 90s of the 20th c., dry clay, painted, height 9–18 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

Ryc. 12. *Braterstwo*, Władysława Adryanowa, lata 70. lub 80. XX w., drewno polichromowane i lakierowane, wym. 24 × 15 × 9 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 12. "The brotherhood" (*Braterstwo*), Władysława Adryanowa, 70s or 80s of the 20th c., polychrome and varnished wood, dimensions 24 × 15 × 9 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

Ryc. 13. *Łabędzie*, Witalis Kujawski, przełom lat 60. i 70. XX w., drewno malowane, wym. 47 × 80 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 13. "Swans" (*Łabędzie*), Witalis Kujawski, 60s/70s of the 20th c., painted wood, dimensions 47 × 80 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 14. *Matka Boska Niepokalana*, Kazimierz Halicki, lata 90. XX w., drewno malowane, wys. 51 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 14. "Immaculate Mother of God" (*Matka Boska Niepokalana*), Kazimierz Halicki, 90s of the 20th c., painted wood, height 51 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

Ryc. 15. *Święta Maria Magdalena* (wys. 17,5 cm), *Święty Franciszek* (24,0 × 10,5 cm) i *Święta Katarzyna* (wys. 12,5 cm) — rzeźby Mieczysława Cyprycha, 2016 r.; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 15. “St. Mary Magdalene” (*Święta Maria Magdalena*, height 17.5 cm), “St. Francis” (*Święty Franciszek*, 24.0 × 10.5 cm) and “St. Catherine” (*Święta Katarzyna*, height 12.5 cm) — sculptures by Mieczysław Cyprych, 2016; photo by Andrzej Ziółkowski

Ryc. 16. *Pieta*, Wojciech Zakrzystal, ok. 2000 r., drewno, wym. 39 × 23,5 × 12 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 16. “Pieta”, Wojciech Zakrzystal, ca. 2000, wood, dimensions 39 × 23.5 × 12 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 17. *Święty Roch*, Andrzej Wower, ok. 2000 r., drewno, wym. 37 × 15,5 cm; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 17. "St. Roch" (*Święty Roch*), Andrzej Wower, ca. 2000, wood, dimensions 37 × 15.5 cm; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 18. Stanisław Pasiciel w terenie (u Janiny Jędrzejczak, siostrzenicy Władysławy Adryanowej), Trzemeszno, styczeń 2014 r.; fot. Marta Romanow-Kujawa

FIG. 18. Stanisław Pasiciel outdoors (at Janina's Jędrzejczak, a niece of Władysława Adryanowa, Trzemeszno, January 2014; photo by Marta Romanow-Kujawa

RYC. 19. Promocja książki pt. *Rzeźbiarze ziemi gnieźnieńskiej*, 9 marca 2018 r. w Miejskim Ośrodku Kultury w Gnieźnie, współautorka Marta Romanow-Kujawa; fot. Mariola Józwickowska

FIG. 19. The promotion of the book *Rzeźbiarze ziemi gnieźnieńskiej* ("The sculptors of the Gniezno land"), 9 March 2018 at Municipal Cultural Centre in Gniezno, Marta Romanow-Kujawa: the co-authoress; photo by Mariola Józwickowska

RYC. 20. Promocja książki pt. *Rzeźbiarze ziemi gnieźnieńskiej*, 9 marca 2018 r. w Miejskim Ośrodku Kultury w Gnieźnie, rzeźbiarz Antoni Orzepowski; fot. Mariola Józwickowska

FIG. 20. The promotion of the book *Rzeźbiarze ziemi gnieźnieńskiej* ("The sculptors of the Gniezno land"), 9 March 2018 at Municipal Cultural Centre in Gniezno, Antoni Orzepowski: the sculptor; photo by Mariola Józwickowska